

„СЪДБАТА НА ЕДИН ПРИКАЗНИК“ ОТ СИМЕОН СУЛТАНОВ. С., БП, 1985. 354 с.

Симеон Султанов владее дарбата да пише интересно, увлекателно. Сигурно е прав Димо Кьорчев, когато още в началото на века казва, че страстта към интересното облагородява душата. Преди още да сме проникнали в смисъла на критическите книги на Султанов, ние долавяме благородството на критическия дух. Тук не ни очакват резки интонации, твърди изречения, груби или прислужващи мисли. Намираме се в един етичен критически свят, в който мислите съдържат моралистичен патос, разтварят духовни пространства, отвещат ни вътрани от „нормалното“ критическо ежедневие, диалогично се впитват в собствените ни размисли, не ни оставят равнодушни и студени. Симеон Султанов гледа на литературното минало, на литературната история с очите на критика и успява да слее в своите думи вчерашния и днешния литературен ден, успява да говори за миналото, но да мисли за настоящето, да преплита лични спомени и наблюдения с това, което документално „е било“. Той съприживява своите критически сюжети и теми. Те оживяват, започват да звучат романо-литературните факти и явления се героизират, трудно податливата критическа езикова материя заблестява от художествени образи, от мъдри сравнения, от афоризми и сензации. И неусетно книгата намира пристан в нашето съзнание, засяда трайно в него, става наш спътник завинаги.

Симеон Султанов има вкус към писателски личности и произведения, за които като че ли всичко вече е казано. Той не е откривател на нови имена, на неизвестни таланти, не е от тези братя по перо, които бързат да заявят своето мнение. Предпочита усамотението, тихата кабинетна работа, дълго носи и таи в себе си своите критически сюжети и идеи. Той умее с деликатно чувство да открива неизвестното в известното, в дребни наглед житейски и творчески детайли да докосва големи духовни истини, ярки прояви на различни художествени светове. Проблематиката на неговите изследвания често е скарана с някои прекалено „научни“ представи за литературоведските жанрове. Но точно това „скарване“ ражда оригиналното критическо виждане; жанровия експеримент, особената полифонична структура на неговите книги.

Критическите творби на Султанов възвръщат синкретизма на критическото изразяване. Те органично включват естетическите проблеми в социологичните, анализът на „художествеността“ тук е лемислим бездиалектичната връзка с проблемите на творческата биография, наблюденията върху фор-

малните равнища на литературната творба са неотделими от подчертания акцент върху разноликите прояви на проблема „творческа личност“, стилните проблеми на творчеството неочаквано прерастват в проблеми, свързани със стила на литературния живот. Синкретизмът на тази „лична“ методология превръща критическите книги на С. Султанов в своеобразни критически романи, в които всеки детайл, всеки елемент има отношение към цялото, той е част от това цяло. Дори композиционното разполагане на отделните глави, непрестанните „отлитания на фантазията“ напред и назад в литературното време, ретроспекциите и ретардациите на критическия сюжет имат свой вътрешен смисъл, своя критическа логика.

Казаното дотук може да се приеме и като шрих към портрета на критика и литературния историк Симеон Султанов. То няма претенцията за изчерпателност, но не скрива и амбицията да се види новата книга на автора в по-широк план, в контекста на една вече намерила читателско доверие критическа методология.

Построяването на критическия текст е семантичен акт, т. е. самата композиция на една критическа творба говори за нейния смисъл, показва нейното своеобразие. В това отношение „Съдбата на един приказник“ наистина впечатлява. Тя разказва за живота и творческите прояви на Ангел Каралийчев и поведенио, като че ли слушаме да говори сам Каралийчев, а леко и внимателно, зад завесата, дочуваме и гласа на критика. Симеон Султанов е успял да превърнати своя критически глас в гласа на оживелия чрез магията на критическото слово приказник, да ни направи съпричастни на неизговорените, дори ненаписаните мисли на автора. Това е безспорен критически успех, който показва несъмнения талант на изследователя да прониква зад стената на фактите и думите, да достига до техния скрит, невидим смисъл.

В книгата отсъствуват познатите „чисто“ литературоведски анализи, като че ли критическото повествование тече само „интуитивно“, на импулси, само „есейистично“. Но това е впечатление от пръв поглед, от пръв и незадълбочен прочит. В действителност Симеон Султанов е оставил зад себе си много аналитични дни, месеци, години, за да достигне до есенцията на мисълта, до синкретичното обобщение, до неразчлененото единство на критическото познание, до разглеждането на своя критически обект от различни гледни точки, от различни „научни“ позиции. Ние може да оспорваме и да не се съгласяваме с отделни наблюдения и тези на изследователя, може дори иронично да присвиваме очи, когато тук-таме в книгата се обаждат стари гласове (например за „отклоняването от верния

път на своето развитие"), но от първата до последната страница ни владее критическото слово на Султанов, усещахме силата и дълбочината на неговия прочит, на неговото разбиране на Каралийчев. В това разбиране критикът влага чисто емоционален, дори интимен нюанс. Той спасява от забравы и непознаване редица моменти от житейското и словесното поведение на писателя. За първи път дава място на неизвестни документи, на писма и изповеди, които обогатяват представата за този странник в нашата литература. Особено ценни и поучителни са страниците, които отвеждат към известния, но потулян дълго или погрешно тълкуван конфликт на „четворката“ от „Нов път“ с Георги Бакалов и Тодор Павлов. Своя цена притежават и анкетните страници, в които Каралийчев се саморазкрива от малко позната страна. Така се проявява едно от ярките качества на Султанов като литературен изследовател — неговото честно и документално точно отношение към литературноисторическата истина, блясъкът от завоалираните пътеки на мисълта, откритото и мощно споделяне на „своето мнение“.

Неведнъж в книгата Султанов подчертава спонтанния лиричен талант на Каралийчев, неговия лекориал романтизъм, нежното му, етично и дълбоко национално чувство, идеализирането му, „приказно“ отношение към света. И като че ли е склонен да повтори преповтаряното многократно от критиката разбиране за Каралийчев като „неинтелектуален писател“, като писател „без философски проблеми“. Но това е само една вършина, робуваща на традиционното четене критическа представа, която упорито се потиска от подтекстните внушения, от словото зад кадър, че все пак, въпреки лиричната струя и наивитета на разказването, Каралийчев идва в българската литература със свои, нравствени преди всичко идеи, със свой светоглед, който попила много от първичното народно духовно зрение. И ако ранният Каралийчев изразява митологичния бляс по освободеното, напълно хармонизирано, лишено от презумпции на „сегашното“ човешко съзнание, то късният Каралийчев подхваща теми и мотиви, които мнозина са склонни днес да виждат в модерната „чужда“ литература. Това бяха мотиви и теми по същество екзистенциални, пронизани от интелектуални контрасти, от ярко пластично трансформиране на „вечното“, за което говори и сам писателят в едно от своите есета за Владимир Димитров — Майстора.

По-интересното и важното е, че когато подхваща темата за Каралийчевия художествен светоглед, Симеон Султанов едновременно изгражда и психобиографичния портрет на писателя, разкрива тайните на неговия „свой начин на писане и претворяване“. Изключително учебелни и богати на наблюдения са онези страници в книгата, където авторът разсъждава и онагледява своите наблюдения върху значението и функциите на детайла, на „лирическия миниатюр“ в прозата на Каралийчев. Явлението е забелязано отдавна, но такава пълна и богата като фактология интерпретация, струва ми се, че получава за първи път. Същото важи и за наблюденията върху функциите на сюжета в прозата на Каралийчев, върху ролята на словотворчеството и „езиковите поправки“, върху влиянието и отношението към фолклорните образци. Симеон

Султанов описва художествения свят на Каралийчевата проза с подчертан акцент върху нейния езиков репертоар и лека-полека отвежда към идеята, че магията на тази проза идва от нейния език, че езикът е този фактор, който поражда „несъвкупни асоциации, фантазиите на чететея, силата на подтекстното идейно внушение. Каралийчев винаги разказва само „една“ история, случка, картина и сякаш не влага в разказаното определени идеи и проблеми. Но пестрата и чудна условност на езиковата стихия ражда метафорични и символни образи, богати на подтекст художествени настроения. За да се стигне до идейния свят на Каралийчевите произведения, е необходимо да се преодолее, да се разбере езиковата магия на този творец, да се постигне смисълът зад полагаността на думите, зад тяхната простота, наивност, разговорност. Тогава именно се откроява в цялата обаятелност и красота светът на идеите, на тичично Каралийчевото мечтателство по един добър, хармоничен, нежен и хуманен модел на човешкото общуване и живот, по една цялна, цялостна, нераздирана от остри конфликти и противоречия картина на човешкото обществение.

Съвсем естествено и логично Симеон Султанов преминава от наблюденията върху художествено-езиковия образ на Каралийчев към наблюдения върху неговия „приказан свят“. Подходът отново е синкретичен. Заедно с типологизирането на Каралийчевите приказки Султанов анализира и техния смислов свят, особената връзка между наизвида и емоционалността, от една страна, и заложените морални идеи в тях, от друга. Това са идеите за доброто и злото, истината и лъжата, правдата и кривдата и „толкова други още морални идеи, така актуални и така важни в нашето време“.

И отново Султанов пише за вечния ден на българската литература, но мисли и подсеща за днешното и битие, за проблеми и идеи, които имат историческа граница, които са вечни. Той познава онова състояние на духа, при което възгледите покриват много литературни времена, казват истини без давност. Дори когато разсъждава за наглед „частни“, „странични“ явления, какъвто е проблемът за преработката на народните приказки, той оставя актуални теоретично-критически наблюдения и интерпретации. Разпръснати шедро, много неговии размисли, позовавания, цитати ни подсещат и за други, неосъществени от критика теми, за богатството и своеобразието на един критически дух, който е невъзможно да се затвори само в рамките на своя „чист“ литературоведски обект. Ето защо книгата на Симеон Султанов има не само експликативен и познавателен смисъл, тя не само разказва за живота и творчеството на Каралийчев, но притежава и своя „надстроена“ структура, тя се чете като текст с многозначни културологични асоциации. Обективно за това спомагат и бележите към нея, които представляват своеобразен разказ в разказа, защото съдържат информация от важен историко-биографичен характер. Тук са събрани писма от и до Ангел Каралийчев, спомени, изказвания, бележки, отпратки, по които могат да се реконструират много и интересни страници от литературното минало. Изобщи Симеон Султанов има

вкус към проверената истина, към доказаните твърдения. Това прави неговите критически тези непохватни, трудно оспорими. Но всичко това е продиктувано от неуприхитна обич към Каралийчевата проза, от стремежа да чуем Каралийчевия глас, той да се саморазкрие пред нас, а критическата интерпретация е призвана в случая само да допълни това, което ясно заявява за себе си. За някои подобно потулване на критическия „аз“ може да изглежда странно, неуместно. Има автори, които, преди да кажат нещо за другите, държат да говорят първо за себе си. Симеон Султанов, който има пълното право да заяви своята близост и приятелство с Ангел Каралийчев, дискретно се оттегля, за да предостави думата на самия писател. Така читателят получава умното усещане, че Каралийчев е по-жив от всякога, че е редом с нас, до нас, в нас.

Няма съмнение, че „Съдбата на един приказник“ е от книгите, които остават в нашата критическа култура. И не само защото е книга, посветена на един своеобразен български писател, но и защото е написана вдъхновено, оригинално, мъдро. Нейната „съдба“ да продължи живота на писателя, да го направи съвременник и на бъдните литературни дни. Тази „съдба“ е вече щастлив факт на нашето литературознание и критика.

Александър Йорданов

„LA CULTURA BULGARA NEL MEDIOEVO BALCANICO — TRA ORIENTE E OCCIDENTE EUROPEO“. Att. dell'89 Congresso internazionale di studi sull'alto medioevo, Spoleto, 3-6 novembre 1981. In Spoleto, presso la sede del Centro studi, 1983

Така е озаглавен сборникът, който отразява докладите, изнесени на една ползотворна двустранна среща, посветена на 1300-годишнината от основаването на българската държава.

През последните няколко години бяха организирани редица съвместни конференции, посветени на обществено-политическите, културно-историческите и пр. връзки между Апенинския полуостров и Балканите, и по-конкретно — между Италия и българските земи.

Сборникът, който представяме тук, дава добра представа в колко широк обхват могат да се разглеждат българо-италианските връзки през средновековието. Публикуваните доклади са на брой двадесет и един, а към тях трябва да се прибавят и уводното слово на акад. Ив. Дуйчев, както и заключителният доклад на проф. С. Грачоти. Към тома са прибавени и кратка хроника на самия конгрес, програма и списък на участниците.

Ив. Дуйчев е озаглавил уводния си доклад „Изток и Запад в българската цивилизация през Средновековието“ („L'Occidente e l'Oriente nella civiltà bulgara del Medioevo“). В няколко страници българският учен дава един вид извлечение от многостранния си проучвания върху посочената тематика. В рамките на своето виждане за средновековните „Изток“ и „Запад“ той разглежда явления, които са позволили на прабългарските степни племена, както и на земеделските уседнали славянски множества да усвоят по свой начин византийското

наследство и да изградят своя, българска култура през средновековието.

Спирам се на другите доклади не по азбучен ред на авторите им, както са дадени в съдържанието, а приблизително по тематика, която се доближава до начина, по който те са били подредени в програмата на конгреса.

А. Кариле разглежда ненадминатата „История“ на Иван Кантакузин в нейното значение за българската история. Затова докладът му е озаглавен „Иван VI Кантакузин и България“ („Giovanni VI e la Bulgaria“). Авторът е съмлял да подобре най-интересните моменти от Кантакузиновите мемоари във връзка с поземлените отношения в България и европейските земи на империята, социалните съблъсъци, които са особено изострени в навечерието на османското завладяване, демографските проблеми и пр. — всичко това, пречулено през политическото верую на този бивш император, приел монашеското расо, след като е отстранен от престола. Към изследването на италианския учен бихме добавили няколко заглавия на български автори, които са се занимавали с някои от разглежданите проблеми — на първо място трябва да се спомене Л. Йончев, който преведе големи откъси от Кантакузин, отпечатани в „Гръцки извори за българската история“, т. X. С., 1980, с. 218—396.

Два от докладите са посветени на българската църковна история, а именно — докладите на Г. Федалто „Българската църква между Византия и Рим. От Борис I (853—888) до Калоян (1197—1207); съпадения и противоположности“ („La Chiesa bulgara tra Bisanzio e Roma. Da Boris I (853—888) a Kalojan (1197—1207): convergenze e contrasti“) и на М. Лацко „Инокентий III и България“ („Innocenzo III e la Bulgaria“).

В първия доклад прави впечатление добрата теоретична постановка на българския църковен въпрос, разгледан от юридическа гледна точка, например положението на източните патриарси в общоцърковната юрисдикция и мястото, което заема българският патриарх между IX и XIII в. Интересни сравнения могат да се направят в духа на авторската постановка между другите „народности“ църкви и българската. За съжаление вмъкнали са се някои груби грешки — например годините на управлението на Калоян (в съдържанието), роднинските му връзки с Иван Асен II; има и пропуски в библиографията. А в доклада на М. Лацко (вече покойник) заслужава да се отбележи добрият анализ върху гъвкавата политика на Инокентий III, разгледана на по-общ фон, а за българската страна — главно във връзка с прочутото изречение „У нас патриарх и примас имат почти еднакво значение“. От църковно-юридическа гледна точка тази постановка е съчетана добре с тълкуването, което дава самият Калоян, за да постигне политическите си цели.

Също така интересна юридическа интерпретация по отношение на голямата борба, която противопоставя двете църкви през IX в., намираме в доклада на В. Пери „Jura antiqua относно българската родина: каноничен „топос“ за едно мисионерско възраждане“ („Gil jura antiqua sulla patria dei Bulgari: un topos canonice per un risveglio missionario“). Авторът е наблегнал на двете различни интерпретации, които се дават на Изток и на Запад за